CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 3510**

Series : Sec/Annual Exam.-2026

रोल नं० | | | | | | | | | | |

SET : A

संस्कृत

(Academic/Open)

(Only for Fresh/Re-appear/Improvement/Additional Candidates)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **16** तथा प्रश्न **16** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।*
- *कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशः –

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टलेखः लेखनीयः।

खण्डः 'क'

(अपठित-अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत –

भारतदेशः उत्सवानां देशोऽस्ति। भारतीय नववर्षं चैत्रमासतः एव आरभते। चैत्रमासे वासन्तिक नवरात्रपर्व अर्थात् मातृशक्तिपूजाव्रतादिकं क्रियते। वैशाखमासे अक्षयतृतीया अस्मिन् दिने कृतस्य पुण्यस्य पापस्य च विनाशः न भवति। निर्जला एकादशी ज्येष्ठमासे आगच्छति। आषाढ़े गुरुपूर्णिमा, श्रावणमासे रक्षाबन्धनं भाद्रपदे कृष्णजन्माष्टमी आश्विनमासे शारदीयनवरात्रम् आयोज्यते। अस्मिन्नेव मासे विजयदशमी ततः कार्तिके दीपमालोत्सवः हर्षोल्लासेन मान्यते। द्वादशे फाल्गुनमासे होलिकोत्सवः यथा मान्यते तथा सर्वे जानन्ति।

प्रश्नाः –

(अ) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 2 × 2 = 4

(i) भारतदेशः केषां देशः अस्ति ?

(ii) कस्मिन् मासे होलिकोत्सवः मान्यते ?

(आ) एकपदेन उत्तरत – 2 × 1 = 2

(i) वासन्तिकनवरात्रपर्व कदा भवति ?

(ii) आषाढ़मासे कः उत्सवः आगच्छति ?

(इ) यथानिर्दिष्टम् उत्तरत – 4 × 1 = 4

1. 'देशोऽस्ति' अत्र सन्धिविच्छेदपदं चिनुत -

(i) देशो + अस्ति

(ii) देशा + अस्ति

(iii) देश + अस्ति

(iv) देशः + अस्ति

2. 'भवति' पदे कः धातुः ?

(i) भव

(ii) भवः

(iii) भव्

(iv) भू

3. 'पर्व' शब्दस्य पर्यायपदं किम् ?

(i) उत्सवः

(ii) उत्सव्

(iii) पर्वन्

(iv) तिथिः

4. 'पापस्य' पदे का विभक्तिः ?

(i) षष्ठी

(ii) सप्तमी

(iii) प्रथमा

(iv) पंचमी

खण्डः 'ख'

(रचनात्मक-कार्यम्)

2. (क) निर्दिष्टचित्रं विलोक्य मञ्जूषाप्रदत्त शब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत – 4 × 1 = 4

वाक्यानि –

(i) चित्रमिदं .... अस्ति।

(ii) क्रीडास्थले .... क्रीडन्ति।

(iii) बालिका .... खेलति।

(iv) चित्रे बालकेन .... पितरौ तिष्ठतः।

मञ्जूषा

सह, क्रीडास्थलस्य, रज्ज्वा, बालाः

(ख) प्रार्थना-पत्रं पठित्वा मञ्जूषाप्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत – 4 × 1 = 4

अवकाशार्थं मुख्याध्यापकं प्रति प्रार्थनापत्रम्

सेवायाम्

मुख्याध्यापक महोदय,

रा० उ० विद्यालयः,

गुरुग्रामः।

श्रीमान्!

सविनयं ....(i)........ अस्ति। यत् मम माता ....(ii)........ अस्वस्था अस्ति। अतः

मातुः ....(iii)........ गृहे मम आवश्यकता वर्तते। कृपया ....(iv)........ अवकाशं दत्त्वा माम् अनुगृह्णन्तु भवन्तः।

भवतां शिष्यः

कर्णः

कक्षा - दशमी

अनु० 15

मञ्जूषा

दिनद्वयस्य, सेवार्थं, निवेदनम्, गृहे

खण्डः 'ग'

(पठित-अवबोधनम्)

3. निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा हिन्दीभाषया सप्रसङ्गंसरलार्थं लिखत – 1 × 4 = 4

भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कश्चित् धूर्तः शृगालः हसन् आह – "भवान् कुतः भयात् पलायितः ?" व्याघ्रः – गच्छ, गच्छ, जम्बूक !

अथवा

वनस्य दृश्यं, समीपे एका नदी वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यति, तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति।

4. निम्नलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गंसरलार्थं लिखत – 1 × 4 = 4

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

अथवा

दुर्वहमत्र जीवितं जातं प्रकृतिरेव शरणम्

शुचि-पर्यावरणम्

महानगरमध्ये चलदनिशं कालायसचक्रम्

मनः शोषयत् तनुः पेषयद् भ्रमति सदा वक्रम्

दुर्दान्तैर्दशनैरमुना स्यान्नैव जनग्रमनम्।।

शुचि-पर्यावरणम्

5. अधोलिखितासु सूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थं हिन्द्यां लिखत – 2 × 2 = 4

(क) सर्वकार्येषु सर्वदा बुद्धिर्बलवती।

(ख) विद्याधनं महत्।

(ग) जननी तुल्यवत्सला अपत्येषु च सर्वेषु।

6. प्रदत्तं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – 3 × 1 = 3

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन् आसीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः दुर्बलः जवेन गन्तुम् अशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत।

प्रश्नाः –

(क) कृषकः किं कुर्वन् आसीत् ?

(ख) कः जवेन गन्तुम् अशक्तः आसीत् ?

(ग) 'जवेन' पदे का विभक्तिः ?

7. प्रदत्तं श्लोकं पठित्वा प्रश्नोत्तराणि संस्कृतेन लिखत – 2 × 1 = 2

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः,

बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।

प्रश्नाः –

(क) गुणं कः वेत्ति ?

(ख) निर्बलः किं न वेत्ति ?

8. रेखांकितपदम् आधृत्य कोष्ठात् शुद्धपदेन प्रश्ननिर्माणं कुरुत – 3 × 1 = 3

(क) सः <u>भारवेदनया</u> क्रन्दतिस्म। (कया/केन)

(ख) न्यायाधीशः <u>बंकिमचन्द्रः</u> आसीत्। (कः/काः)

(ग) <u>पुत्रं</u> द्रष्टुम् सः प्रस्थितः। (कां/कम्)

9. प्रश्नपत्रे लिखितश्लोकान् व्यक्त्वा ***'शेमुषी-भाग-2'*** पुस्तकात् श्लोकमेकं संस्कृतेन लिखत। $1 \times 4 = 4$

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

10. (क) दीर्घसन्धेः ***अथवा*** यण् सन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ख) द्वन्द्व ***अथवा*** द्विगुसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ग) कर्मकारकस्य ***अथवा*** करणकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। $1 \times 2 = 2$

11. यथानिर्दिष्ट - शब्दरूपाणि ***चतुर्णामेव*** लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'राम' शब्दस्य सप्तमी - एकवचने।

(ख) 'लता' शब्दस्य षष्ठी - एकवचने।

(ग) 'अस्मद्' शब्दस्य प्रथमा - बहुवचने।

(घ) 'युष्मद्' शब्दस्य द्वितीया - बहुवचने।

(ङ) 'रवि' शब्दस्य तृतीया - एकवचने।

(च) 'साधु' शब्दस्य चतुर्थी - एकवचने।

12. ***चतुर्णां*** धातुनां यथानिर्दिष्ट-रूपाणि लिखत - 4 × 1 = 4

(क) गम् - धातोः लट्लकारस्य प्र० पु० एकवचने।

(ख) पठ् - धातोः लृट्लकारस्य म० पु० द्विवचने।

(ग) दृश् - धातोः लोट्लकारस्य उ० पु० बहुवचने।

(घ) अस् - धातोः लङ्लकारस्य प्र० पु० एकवचने।

(ङ) अस् - धातोः लृट्लकारस्य म० पु० द्विवचने।

(च) सेव् - धातोः लट्लकारस्य उ० पु० बहुवचने।

13. ***त्रीणि*** रिक्तस्थानं उचित विभक्ति पदेन पूरयत - 3 × 1 = 3

(i) नमः .... । (गुरुं/गुरवे)

(ii) राजा .... धनं ददाति। (कविं/कवये)

(iii) देवः .... काणः। (नेत्रेण/नेत्रेषु)

(iv) .... परितः छात्राः। (गुरोः/गुरुं)

14. ***द्वयोः*** रिक्तस्थानं उचित-अव्ययपदेन पूरयत – $2 \times 1 = 2$

(क) वायुमंडलं .... दूषितम् अस्ति। (भृशं/भृषं)

(ख) गुणी गुणं वेत्ति .... वेत्ति निर्गुणो। (न/ना)

(ग) एक .... खगो मानी। (एव/एवं)

15. पदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत *(केवलं **द्वयम्**)* – $2 \times 1 = 2$

(क) निर्गुणः

(ख) प्रबुद्धः

(ग) विहाय

खण्डः 'ङ'

(पाठाभ्यासाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः)

16. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिक चतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः ***एकं शुद्धम्*** उत्तरं चित्वा लिखत – $17 \times 1 = 17$

(क) 'द्विगुः' समासस्य उदाहरणं चिनुत -

(i) पंचवटी (ii) दशाननः

(iii) चतुर्भुजः (iv) ग्रामगतः

(ख) 'सर्वैः उपायैः' अत्र विशेष्यपदं किम् ?

(i) सर्व (ii) सर्वे

(iii) सर्वैः (iv) उपायैः

(ग) ‘महत् विद्याधनम्’ अत्र विशेषणपदं किम् ?

(i) महत् (ii) विद्या

(iii) धनम् (iv) विद्याधनम्

(घ) '25' इत्यस्य पदस्य किं संख्यावाचीपदम् ?

(i) पांचविंशितिः (ii) पंचविषतिः

(iii) पंचाविशतिः (iv) पंचविंशतिः

(ङ) ‘एकोन विंशतिः’ पदे का संख्या भवति ?

(i) 19 (ii) 29

(iii) 39 (iv) 21

(च) ‘बुद्धिमती’ पदे कः प्रत्ययः ?

(i) वतुप् (ii) वान्

(iii) मतुप् (iv) क्तवतु

(छ) ‘दृश् + क्त्वा’ संयोगे किं रूपम् ?

(i) दृश्ट्वा (ii) दृट्वा

(iii) दृष्ट्वा (iv) द्रिष्ट्वा

(ज) 'द्रुमः' पदस्य पर्यायपदं चिनुत -

(i) वर्क्षः (ii) वृक्ष्

(iii) वृक्षः (iv) व्रक्षः

(झ) 'घोटकः' पदस्य पर्यायपदं चिनुत -

(i) पशवः (ii) अशवः

(iii) अश्वः (iv) अश्वः

(ञ) 'विपत्तौ' पदस्य विलोमपदं चिनुत -

(i) सम्पत्तौ (ii) सम्पतिः

(iii) सम्मतौ (iv) समपतौ

(ट) 'निरर्थकम्' पदस्य विलोमपदं चिनुत -

(i) सारथकम् (ii) सर्थकम्

(iii) सरथम् (iv) सार्थकम्

(ठ) 'मलरहितम्' अत्र किं समस्तपदम् ?

(i) निरमलम् (ii) निर्मलम्

(iii) निर्मलः (iv) निर्मला

(ड) प्रथमपद प्रधाने कः समासः ?

(i) द्विगुः

(ii) द्वन्द्वः

(iii) कर्मधारय

(iv) अव्ययीभावः

(ढ) 'न + अस्ति' अत्र किं सन्धिपदम् ?

(i) न अस्ति

(ii) नास्ति

(iii) नस्ति

(iv) नास्तिः

(ण) 'पदातिरेव' अत्र किं सन्धिच्छेदपदम् ?

(i) पदातिः + एव

(ii) पदतिः + एव

(iii) पदातिर् + ऐव

(iv) पदातिः + रेव

(त) घटिकां दृष्ट्वा संस्कृतेन रिक्तस्थानं मञ्जूषापदेन पूरयत –

(I) छात्रः प्रातः .... वादने विद्यालयं गच्छति।

(i) सप्त (ii) अष्ट

(iii) नव (iv) दश

(II) जनाः प्रातः .... वादने भ्रमन्ति।

(i) एक (ii) द्वि

(iii) त्रि (iv) पञ्च